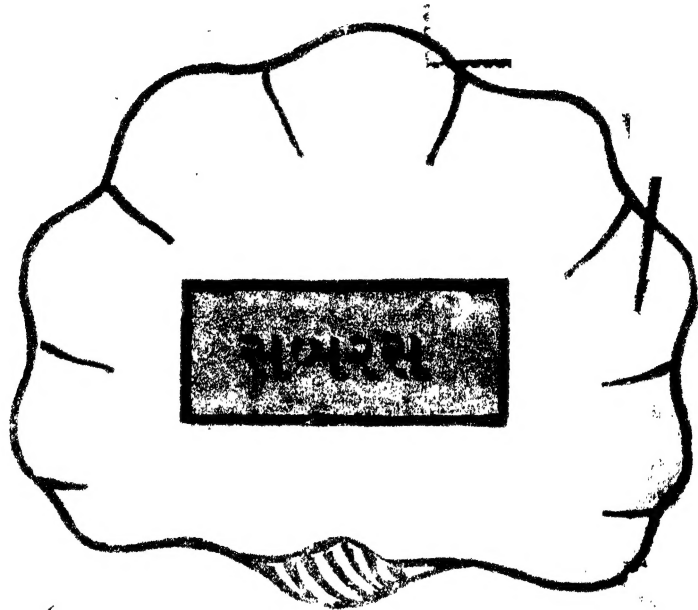

05242

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૧૬૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૫૨૨૧

વિષય ૨-૧૬

ગાંડીવ બાલોદ્યાનમાળા (૨)

પુષ્પ:

:સાતમું

સુખ રસ

(મેઘધનુષનો જોડીઓ લાઈ)

પ્રગટકર્તા-

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

૧૮૦, કેળાંપીઠ

સુરત

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૭-૧૬ ૧૫૧૬૦

મુદ્રક: પ્રકાશક
નટવરલાલ વીમાવાળા
ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર
તરફથી
ગાંડીવ મુદ્રણાલય
કેળાંપીઠ
સુરત

આવૃત્તિ પહેલી :

: પ્રત ૩૦૦૦

સપરમે દહાડે સખરસ

એસતા વરસને દહાડે સ્લવારના પહોરમાં ગુજરાતમાં ઠેરઠેર એ ખૂમે સંભળાય છે અને વર્ષની પહેલી ઘડીએ શુકન તરીકે પૈસા એ પૈસાનું સખરસ લઇ તેમાંથી એ કાંકરી નાણાંની કોથળીમાં, ને એ કાંકરી અનાજની કોઠીમાં નાંખવાનો રિવાજ છે. એ સખરસ વડે લાલ, સવાઇ ને ખરકત થશે એવી આશા વેચનારા પણ દર્શાવે છે ને લેનારા પણ રાખે છે. એ સખરસ વડે બધાનીજ આશા ફળીભૂત થાય છે એમ નથી. પણ અહિં જે સખરસ રળુ થાય છે એ તો સૌને માટે લાલ દેનાર છે. જ્ઞાનના જેવું સખરસ ખીજી શું હોય ? લાલ, સવાઇ ને ખરકત કરવાનો એકજ ધોરી માર્ગ છે—જ્ઞાન વધારવાનો. એવું નવી જાતનું સખરસ આ ચોપડીમાં રળુ થાય છે. એ ખરેખરે સખ-રસ છે કેમ કે એમાં બધા રસ છે. મીઠાની પેઠે એમાં માત્ર ખારાશ નથી. એમાં તો તીખાશ, મીઠાશ, ખટાશ બધુંયે છે. અને એ બધાની પાછળ એક અતિશય પુષ્ટિકારક તત્વ રહેલું છે. સૌ કોઈ એને લુંટો.

મધપૂડો

સખરસમાં તો કકડા ટુકડા છે.
પણ આ મધપૂડામાં તો મોટા મોટા
લેખો છે. સખરસની પેઠેજ તે
ઈતિહાસના, ભૂગોળના, ખગોળના,
ગમ્મતના, ચરિત્રના છે. અને સાથે
સાથે દરેક પાને ચિત્રો છે. રંગ-
બેરંગી છપાઈ છે. પાકું પુંકું છે.
લેખો ઘણા રસીલા છે અને દરેક
બાળક હાંશે હાંશે વાંચે તેવા છે.
કિમ્મત માત્ર બાર આના છે.
ટપાલ ખર્ચ ૦-૪-૦

સળ ર સ

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર

ગાંડીવ અઠવાડિક

દર બુધવારે પ્રગટ થાય છે.
તેમાં આખા ગુજરાતની ખ-
બરો, નોંધો, રમુજ અને
સાહિત્યની ચર્ચા પ્રગટ થાય
છે. લવાજમ સુરતમાં રૂપિયા
ત્રણ. બહારગામ રૂ. ૪)
પરદેશ શિલિંગ દશ.

ગાંડીવ છાપખાનું

ગયા આઠ વરસની કારકીર્દિમાં
આ છાપખાનાએ શુદ્ધ અને
સ્વચ્છ છાપકામ કરવા માટે
સારી ખ્યાતિ મેળવી છે.

ગાંડીવ સાહિત્ય

મંદિરના આ વિભાગમાં તમામ
ઉત્તમ લેખકોનાં વખણાયલાં
પુસ્તકો તેમજ નિર્દોષ, રસીલી
અને બોધક કૃતિઓ મળી
શકે છે. લ્હાણી કરવા લાયક
ચોપડીઓ માટે ત્યાંજ લખો

સરનામું ૧૮૦, કેળાંપીઠ સુરત

સુરત આવો, ત્યારે
જરૂર મુલાકાત લેશો.

૧ શોધી કાઢો

નીચેની લીટીઓમાં છ જાણીતાં ગામોનાં નામો સળંગ
ધૂપાયેલાં છે. શોધી કાઢો, જોડ. ને જડે ત્યારે મેળવી જોવા
આ ચોપડીને કોઈક પાને જોજો.

હું કાંઈ ડરતો નથી. એ તે હરિલાલની રીત
છે? એકઠો રમત ના રમે તો ઘેર જાય. કટકટ
કરવી ને છતાં જોર મારવું એ ક્યાંનો ન્યાય?

૨ આંખનું તેજ

આંખમાં રાત્રે ફિવેલ ચોપડીને સ્પર્શ જવાથી આંખનું
તેજ વધે.

આંખમાં ચોકખું મધ ચોપડવાથી આંખનું તેજ વધે.

આંખમાં લિંબુનો રસ મૂકવાથી પણ આંખનું તેજ
વધે—પણ ખુબજ ચચરાટ થશે, હોં!

આંખમાં હરડે ઘસીને ચોપડી હોય તો તેજ વધે.

કંઈ ન થાય તોયે હરડેને પાણીમાં રાત્રે પલાળી

રહવારે તે પાણીથી આંખ ખૂબ ઘોતા રહેજો ! પછી તમારે ચશ્માનો ખરચ નહિ કરવો પડે.

પણ એ બધું છતાં ચે આંખ ખરાબજ હોય તો તો ચશ્મા લેતાં અચકાશો નહિજ.

૩ જીભને ફેરે

ઈંગ્રેજોને આપણાં ગામોનાં નામ જોલતાં ન આવડે તેથી તેમણે તે નામો બગાડી મૂક્યાં. પણ ખૂબી એ થઈ કે હવે આપણેય એ બગડેલાં નામોજ જોલતા થઈ ગયા છીએ. દાખલા તરીકે:

- મૂળ મેરઠનું મીરત થઈ ગયું.
- „ પૂણનું પૂના થઈ ગયું.
- „ કાલીઘાટનું કલકત્તા થઈ ગયું.
- „ મંડાલેનું માંડલે થઈ ગયું.
- „ દેહલીનું દિલ્હી થઈ ગયું.

આવાં ઘણાં નામ છે. ઉપરાંત લડચને બદલે બ્રોચ, મુંબાઈને બદલે બોમ્બે, ખેડાને બદલે ફેરા, વડોદરાને બદલે બરોડા અને ખંભાતને બદલે કુમ્બે એમ આજ કાલ આપણામાંથી કોઈ કોઈ જોલવા લાગ્યા છે તે તો ખરેખર ખરાબજ કહેવાય. આપણાં ગામોનાં નામો કોઈ બગાડે તેથી આપણે શા સારૂ બગાડવાં ? બરોડા મૂળ મરાઠી બડોદે' પરથી આવેલું છે. દરેક શબ્દનું મૂળ શોધવાની તમે મહેનત કરશો તો મઝા ઘણી પડશે.

૪ શિયાળે

રવૈયાં વેંગણુ શિયાળામાં જ થાય
 ચિમડાં   "   "   "
 (વાલ) પાપડી   "   "   "
 મોટાં વેંગણુ   "   "   "
 ખાટાં લીંબુ   "   "   "
 કોથમીર   "   "   "
 (આ શાકો ખીજી ઋતુમાં થોડાં ઘણાં મળે ખરાં, પણ
 બહુ ઓછાં ને મોંઘાં)

૫ ગ્રુચવાડો

જે કહેવતોના અઠધીયાં નીચેના શબ્દોમાં ભેરવાઈ
 પડ્યાં છે. તે ઉકેલી જુઓ, ભેઈઓ.

મેઘકાકા સમાન મામા જળ નહિ કહેવાના

૬ ગભરાશો નહિ

જાડું પાતળું ખાવામાં આવે અને દસ્ત ખૂબ થઈ
 જાય તો તે બંધ કરવા માટે નીચેનો ઈલાજ એકદમ
 અસરકારક છે.

ધાણી	}	એ ચાર વસ્તુને સરખા પ્રમાણમાં પાણીમાં નાંખીને તે ઉકાળવું
જાવંત્રી		
સુંઠ		
સાકર		

અને ઉકાળો પી જવો. ૮૫ લઈને દસ્ત બંધ થઈ જશે.

૭ રમુજી ગામ

કરીમ: અરે અલાબક્ષ, એક સવાલ પૂછું. સુરત જીલ્લાનું એક ગામ એવું છે, કે તેમાં એક મોટો દેશ આવી જાય છે. ખેલ જોઈએ, એ ગામ કયું ?

અલાબક્ષ: સચીન. ચીન કંઈ નાનો સ્થાન દેશ છે ? અરે, પણ પંચમહાલ જીલ્લાના એક ગામમાં આખી ને આખી પૃથ્વી સમાઈ જાય છે, તેનું શું ? તે કંઈ જડે છે ?

કરીમ: (માથું ખંજવાળે છે) ના ભાઈ, નથી જડતું.

અલાબક્ષ: ગોધરામાંથી ગો જાય ત્યારે ધરા એટલે પૃથ્વીજ રહે કેની ?

૮ જાણવા જેવું

ખાવીસસો વરસ પર સિકંદરે હિન્દુસ્તાન પર સવારી કરેલી. પણ તે કંઈ ફાવ્યો નહિ. પછી સેલ્યુકસે સવારી કરી. તે સુદ્ધાં હાર્યો. આ સેલ્યુકસે તો પોતાની દીકરી પણ અહિંના રાજા ચન્દ્રગુપ્ત મૈયર વેરે પરણાવી હતી. સેલ્યુકસ પરદેશી હતો. વળી ધર્મ પણ ખીજજાતનો પાળતો હતો. છતાં ચન્દ્રગુપ્ત એની દીકરી વેરે પરણ્યો તે પરથી જણાય છે કે અસલ કન્યાની આપલે સંબંધે બહુ ઘૂટનો વહેવાર હતો.

૯ સૈયડ-શીતળા

આ રોગ ઘણું ખર્ચ બધાને સપાટામાં લે છે ને કોઈક તો એનાથી મરી પણ જાય છે. પણ મોટે ભાગે એ પોષ-મહા-ફાગણમાં બહુ ફેલાય છે. આપણા દેશમાં એ મહિના

વસંત ઋતુના છે. એ હરમ્યાન સૈયડ એટલા ફેલાય છે કે હિન્દમાં કેટલેક ઠંકાણે (ખંગાળામાં) સૈયડને બદલે વસંત શબ્દજ વપરાય છે. ‘વસંત આવ્યા’ એમજ બોલાય છે. વસંતનોજ અર્થ સૈયડ થઈ ગયો છે. એ ઋતુમાં સૈયડથી સૌએ ચેતતા રહેવું જોઈએ.

૧૦ જીનું અને નવું

પેશાવરનું નામ અસલ પુરૂષપુર હતું.

લાહોરનું અસલ નામ લવપુર મન.ય છે.

ભરૂચનું જીનું નામ ભૂગુકચ્છ કહેવાય છે.

ખંભાત નામ સ્તંભતીર્થ પરથી બગડીને થયેલું છે.

વળા વલ્લભીપુરનુંજ ખંડીયેર સ્વરૂપ છે.

કલકત્તા તો કાલીઘાટ પરથી થયું છે એ કોણ નથી

બાથતું ?

૧૧ પાર એટલે ?

પાર=છેડો, અંત	}	આ બે અર્થ
પાર=કિનારો (નદીનો)		મૂળે એક છે.

પાર=નામની નદી છે.

પાર=ખરણી અથવા માટલાને પશુ કેટલેક ઠંકાણે પાર કહે છે !

૧૨ ગમ્મતી કાગળ

વસંત ને અરૂણ દોરત થાય. ખંને કાકા કાકાના છોકરા. પશુ તેમને બને બહુ. રમણ રહે મુંબાઈ. અરૂણ સુરત

રહે. વસંત જ્યારે રજામાં સુરત આવે ત્યારે બંનેને બહુ મઝા પડે. વસંત ચાલાક બહુ. અરૂણની વરસગાંઠને કિવસે વસંતનો એક કાગળ આવ્યો. કાગળ નીચે મુજબ હતો.

સોલાપુર મહેમદાવાદ
વાલોડ રણોલી
૭ પુડા ૧ લીંગી ૧૨ડોલી

ભાવનગર ઇંડર

નડીયાદ વેજલપુર વલસાડ રતનપુર સેજપુર સુરત
ખીટરપુર થરપારકર જેતપુર એરૂ જમખુસર

વડોદરા સંતરામપુર તળાબ

વસંતે શું લખ્યું છે? શોધી કાઢા જોઈ, બહુજ સહેલું છે. અંદર ને અંદર તેનો ઉકેલ આપેલો છે.

૧૩ શોધવા જેવું

રોટલી ઘઉંની થાય છે. એની નરભતિ કરતાં રોટલો શબ્દ થાય. પણ એ તો બાજરી, જુવાર કે મકાઈનોજ હોય ! આ ફેર કેમ પડ્યો હશે ? ઘઉંની રોટલી ગમે તેટલી બડી તોયે રોટલીજ કહેવાય અને જુવારનો રોટલો ગમે તેટલો પાતળો તોયે રોટલોજ કહેવાય. એમ કેમ હશે ?

૧૪ ભૂતભૂતામણી

રમણુ: અદ્યા નટુ, એક ઉખાણું પૂછું. બોલ જોઈ ? ક્યો રોગ ખાવાના કામમાં આવે છે ?

નટુ: અહોહો ! અમદાવાદમાં મરકી મળે છે તે. પણ

અલ્યા, હવે એ કંઈ બહુ ખવાતી નથી-દેખાતી નથી. હવે હું તને એક પૂછું તે કહે, ભેઉં. એવું ક્યું વાસણ છે જે ગણવામાં વપરાય છે ?

રમણ: અહો ! તારા જેવો કોઈ ન ભેયો. તને બે કુંડી પતંગ વગર ન ચાલે ને તારા બાઈથી બે કુંડી પાણી વિના ન નહવાય !

૧૫ એમ કેમ હશે ?

સિંહની વહુ તે સિંહણ
વાઘની વહુ તે વાઘણ
હાથીની વહુ તે હાથણ (હાથણી)
પણ મોરની મોરણ નહિ, ઢલ
ઉંટની ઉંટણ નહિ, સાંઢણી

મેના એ પોપટની વહુ નથી, પોપટની વહુ પોપટી કહેવાય છે. મેના તો બુદ્ધજ પક્ષી છે. પોપટની જેમ શીખવ્યાથી એ મીઠું મીઠું બોલી શકે છે એટલુંજ. સામાન્ય રીતે પોપટની સાથેજ મેનાનું નામ ચાદ આવે છે.

૧૬ પોપટી એટલે ?

પણ પોપટી શબ્દ વળી પાછો શીખવા જેવો છે. એના અર્થે ઘણા છે. પોપટની સ્ત્રી તો ખરીજ. વળી 'પોપટી' નામનો એક છોડ છે તેનાં દરાખ જેવાં ફળ ખાઈ શકાય છે. ખીજે એક વેલો પણ પોપટીના નામથી ઓળખાય છે. વળી એરંડા-દીવેલાના ઝાડને થતા એક રોગને પણ પોપ-

ટીના નામથી ઓળખે છે. આમ પોપટી શબ્દના અર્થ ઘણાક છે.

૧૭ નવાઈ ખરી?

કેટલાય શબ્દ એવા છે જે મૂળ સ્ત્રી જાતિના છે. ઘણું ખરૂં પુરૂષ પરથી સ્ત્રીનું નામ પડે છે. જેમકે સિંહ, સિંહણ ઘોળી, ઘોળણ. પણ આ શબ્દોમાં સ્ત્રી પરથી પુરૂષનું નામ પડે છે, જેમકે

પલાંડી પરથી પલાઠો

સોટી પરથી સોટા

થાળી પરથી થાળો

ચોપડી પરથી ચોપડો

સોય પરથી સોયો

કુરસદ મળે ત્યારે આવા પાંચ પચાસ શબ્દ શોધી કાઢજો.

૧૮ કેવા ચતુર!

અમેરિકાથી આપણા દેશમાં મોટરો બહુ આવે છે. સરકારે મોટરો દેશમાં આવે તેના પર મોટી જકાત નાંખી છે એટલે દેશમાં દાખલ થતાંજ સરકારનો વેરો તેને ભરવો પડે છે. પણ આ વેરો આખી મોટર પર છે. મોટરોના છુટા છુટા ભાગો પર નથી. તેના પર ઘણો ઓછો વેરો છે. એટલે અમેરિકાવાળાએ એવી ગોઠવણ કરી છે કે મોટરોના છુટા છુટા ભાગો બનાવી અહિં મોકલી આપે છે અને તે

જેડી લેવા માટે મુંબાઈમાં એક જખરજસ્ત કારખાનું કાઢ્યું છે. આમ થયાથી તેમને પોતાના માલ પર ઘણી ઓછી જકાત લાગે છે. આજ રીતે સ્વીડનવાળાઓએ આપણા દેશમાં ઠેરઠેર દિવાસળીના કારખાનાં કાઢ્યાં છે.

૧૯ નવાઈનાં ઠેકાણાં

કયા શહેરના બારણામાંજ હરિ ઉસેલા છે ?

કઈ નદીને નાકે દુશ્મનો ઉસેલા છે ?

કયા શહેરના ૨/૩ ભાગમાં બીજી મોટું શહેર વસેલું છે ?

જવાબ આ ઘોષડીને કોઈક પાને જોઈ લેજો.

૨૦ ખચુકલા વાંદરા

પ્રાચીનના જંગલમાં એક જાતનાં ખચુકલાં વાંદરા મળી આવ્યાં છે. તે વાંદરાનું વજન પાંચેરથી વધારે નથી હોતું પણ ઘાટ ને દેખાવ અણિશુદ્ધ વાંદરાનો છે. તેઓ ઝીણાંઝીણાં ફુલ, મૂળીયાં વગેરે ખાઈને જીવે છે.

૨૧ મીઠી નોકરી

અમેરિકાની સરકારે એક નવો ઓધો કાઢ્યો છે: ટિકડીઓ ચાખવાનો. દેશમાં બનતી તમામ જાતની ટિકડીઓ પીપરમીટા ચાકલેટાને આખી આખી તેની કિંમત નક્કી કરવાનું કામ એ ઓદ્ધાવાળાએ કરવાનું. હમણાં એ પદવી પર એક બાઈ કામ કરે છે. ચાકલેટ કે ટિકડી ખરાબ હોય તો તેણે તરત તે વિષે ખબર આપી તે માલ રદ કરવાનો.

પણ આખો દહાડો ચાખખેચાખ કરવાનું. એમજ કહોને કે મિઠાઈ ચાખ્યા કરવામાંજ તેનો બધો વખત જાય. આવી નોકરી મીઠી લાગે, ખરું કની? તમને એ મળે તો ?

બલશેા માં! આખો દહાડો એકની એક ચીજ ખાવાની હોય, તો તે ગમે એવી સરસ હોય તોય ન લાવે. ઉલટી જીભ ખરાબ થઈ જાય. પેલી ‘બરડીપુરી’વાળી છોકરી લીલીની વાત યાદ છે ને ?

૨૨ કલકત્તામાં દુધ

દરેક વાતની આજકાલ ગણતરી થાય છે. એક જથ્થે એવી ગણતરી કરી છે કે કલકત્તામાં રોજ ૩૦૦૦ મણુ દુધ વપરાય છે. તેમાંનું એક હજાર મણુ દુધ ખુદ શહેરમાંનાજ ગોવાળો પાસેથી મળે. બીજું હજાર મણુ દુધ કલકત્તાની આસપાસને ગામડેથી પગપાળા માણસો લાવે અને બાકીનો ત્રીજો ભાગ દૂરથી આગગાડીમાં આવે છે. આ હિસાબે માણસ દીઠ પોણા પાંચેર દુધ કલકત્તા શહેરમાં વપરાય છે. કેટલું આશ્ચર્ય !

તમે તમારા ગામની ગણતરી શોધી કાઢવાની તજવીજ કરી જુઓ.

૨૩ ખેડા ને સુરત

ખેડા જીલ્લાના ને સુરત જીલ્લાના ગામનાં નામો સરખાવાવી જોડે. ખેડામાં ‘સઢ’ ઘણા છે. સુરતમાં ‘સાડ’ ઘણા છે. દાખલા તરીકે કરમસઢ, વીરસઢ, બોરસઢ, એ ખેડા જીલ્લાનાં ગામ. વલસાડ, અમલસાડ, ખરસાડ, સુનસાડ એ સુરત

જીલ્લાનાં ગામ. પંચમહાલ જીલ્લાને વળી ચોલ-લોલ વધારે ગમે છે. ત્યાં હાલોલ પીલોલ, ડેરોલ, દેલોલ, મહેલોલ, વગેરે ગામોનાં નામ છે. આમ જીલ્લે જીલ્લે ગામનાં નામોની રીતભાત પણ જુદી જુદી દેખાય છે. કોઈ વિચાર કરે તો એમાંથી પણ કંઈક નવો અર્થ નીકળી આવે.

૨૪ કાચના જેવું લોહું

દાકતર કાર્લ મૂલર મૂળ જર્મન છે. તેમણે એક નવી શોધ કરી છે. તેઓ લોખંડને એટલું પાતળું ટીપી શકે છે કે કાચની પેઠે તેમાંથી આરપાર જોઈ શકાય છે આ કામ, અલબત્ત, યંત્ર વડેજ થાય છે. લોહાનું આ પારદર્શક પતરું પુંક મારતાં ઉડી જાય છે. આ જાતના પતરાનો ઘણી ઘણી જાતનો ઉપયોગ થઈ શકશે એમ મનાય છે. તમે કંઈક એવી શોધ કરો તો દુનિયામાં તમારું પણ નામ થઈ જાય.

૨૫ કાઢવનો વરસાદ

થોડા વખત પર ન્યુઝીલેન્ડમાં એક ભારે ગરમત થઈ. એક દહાડો અચાનક સાંજે આકાશ અંધરાયું, વાદળ ચઢી આવ્યાં અને વરસાદ ધમધમાટ પડ્યો. પણ તેમાં પાણી ન પડ્યું. તેમાં કાઢવના નાના નાના ગોળા પડ્યા! જ્યારે વરસાદ અટક્યો ત્યારે બધા છાપરા, રસ્તા, ગાડીઘોડા વગેરે પર કાઢવજ કાઢવ! લોડો ગભરાઈ અકળાઈ ગયા. કહે છે કે પચીસેક વરસ પર પણ એવો વરસાદ તેજ રથળે થયેલો ! એવોજ દેવડોઓનો વરસાદ પડે તો ! તે તમને બહુ ગમે,

નહિ વાડ ?

૨૬ જરા તસ્દી લેજો

એક પેટે ચાલનાર પ્રાણીનું નામ લઈને દવા, કુલ જ્ઞાતિ, તહેવાર, અટક વગેરેનાં નામ પડ્યા છે. તમે તે શોધી કાઢશો ? જવાબ કોઈક પાને.

૨૭ છપ્પન કરોડ !

તમે કહેશો, અધધધ ! છપ્પન કરોડ ! પણ શું છપ્પન કરોડ ? રૂપિયા, પૈસા, ચીચોરા, નારંગી, શું ? અરે આ તો લોઢાની વાત છે લોઢાની. ગંધી ધાતુમાં સૌથી ઉપયોગી એ છે. ટાંકણી કે ચપ્પુથી માંડી મોટા મોટા સંચા એનાજ બને. અબજો ખાંડી લોઢું દુનિયામાં દર વરસે વપરાય છે. પણ લોઢું કાટ ખાતી ધાતુ છે. કાટને લીધે તે ખવાઈ જાય છે. આવી રીતે—કાટને લીધે આખી દુનિયામાંથી ખવાઈ જતું લોઢું વજનમાં છપ્પન કરોડ ને ૭૦ લાખ મણ થાય છે ! અધધધ ! કેટલું બધું નુકસાન ! અમેરિકાના પંડિતો આ નુકસાન કેવી રીતે અટકે ને લોઢું કટાય નહિ એની જુક્તિ ખોળી રહ્યા છે. એ જુક્તિ જડે તો બેડો પાર થાય ને દુનિયાનું નુકસાન બંધ થાય ! હાલ તો આ નુકસાન દર વરસે થાયજ છે.

૨૮ પુલ તાબં રાખો

તમારા ઘરમાં પુલદાની છે ? ટેબલ પર તે મૂકી તેમાં

કુલ રાખો છો ? તમે કુલ રાખતા હો તો તે પુલદાનીમાં પાણી રેડતાજ હશે, ને તેમાં પુલની નીચલી દાંડી નાંખતા હશે; પણ હવેથી એ પાણીમાં થોડું કપુર નાંખજો. એના વડે પુલ વધારે ટકશે, વધારે વખત તાજું રહેશે.

૨૯ પાનાનો એક ખેલ

જમુને પાનાના ખેલ જાતજાતના આવડે. એક દહાડો શનિવારે ઠાકોરકાકાની વાડીના એટલા પર બધા રમતા હતા. ભગુ, નવનીત, સુરજલાલ, સરયુ, અરવિંદ બધા હતા. બધા રમતા હતા. એટલામાં જમુ ત્યાં આવ્યો. એટલે સરયુ બોલી: જમુભાઈ, જમુભાઈ, તમે પાનાના ખેલ કરોને !

જમુ હસીને કહે: હા, ચાલો. આજે એક નવોજ ખેલ બતાવું.

અરવિંદ બોલ્યો: કેવી રીતે ?

જમુ બોલ્યો: જો, આ બાવન પાનામાંથી ચારે જાતના દરસા, ગુલામ, રાણી ને બાદશાહ કાઢી નાંખ.

ભગુની પાસે પાના હતા તેણે એ પ્રમાણે કરીને કહ્યું: વાડ પછી.

હવે એમાંથી ગમે તે બે પાનાં તમે તમારા મનમાં નક્કી કરીને જોઈ લ્યો.

ભગુએ જોઈ લીધાં: વાડ, પછી.

જો હવે,—એમાંના એકના આંકડાને બેચે ગુણી તેમાં પાંચ ઉમેર.

વાડ પછી !—ભગુએ પૂછ્યું.

હવે તેને પાંચે ગુણી કાઢ અને બીજું ધારેલું પાતું હોય તેનો આંકડો ઉમેરી દે.

ભગુ બોલ્યો: વારૂ, ઉમેર્યાં.

ઠીક ત્યારે. બોલ, હવે કેટલા થયા? એટલે તુરત હું તને કહીશ કે તારા ધારેલા પાનાં કયાં છે?

ભગુ બોલ્યો: કુલ છાપન થયા.

ભગુ બોલ્યો ન બોલ્યો ત્યાં તો જમુ કહે: તેં ધાર્યાં તે બે પાનામાં એક તીરી છે અને એક એકડો છે. ખરૂં ને?

ભગુ કહે: હા, અલ્યા ! એ કેમ જાણ્યું ?

સરથુ, નવનીત બધાં અજાયબી પામ્યાં. સરથુએ તો જીદ લીધી કે જમુ, મને એ ખેલ શીખવ.

ત્યારે જમુએ કહ્યું: જુઓ, જે રકમ કહે તેમાંથી ૨૫ બાદ કરવા. તેમ કર્યાથી બે આંકડાની રકમ થશે. તે બંને આંકડાવાળાં બંને પાનાં જાણવાં.

દાખલા તરીકે પંજે ને સત્તા ધાર્યાં છે.

હવે સત્તાને બેચે ગુણી પાંચ ઉમેર્યાં એટલે ૧૬ થયા. તેને પાંચે ગુણ્યા એટલે ૮૫ થયા. તેમાં પંજના પાંચ ઉમેર્યાં એટલે ૧૦૦ થયા. આ રકમમાંથી મેં બતાવ્યા મુજબ ૨૫ બાદ કરો એટલે ૭૫ આવ્યા. બસ, પંચોતેર પરથી સત્તા ને પંજે ધાર્યાં છે એમ કહી દેવાતું. કેમ? કેટલું સહેલું?

તમે, સખરસના વાંચનારાં, આ ખેલ જરૂર દોસ્તો પર

અજમાવી જોજો. ખેલ એવો છે કે પાનાં નહિ હોય તો પણ ચાલશે.

૩૦ ડાઘા પડે છે ?

રહા પીતાં કઠાચ ઘોતિયા પર કે એ.ઢણી પર તે ઢેળાય તો શું કરશે? મોડેથી ઘોવા જશે તો ડાઘા કઠાચ જાય કે નહિ જાય. ઘણી વાર નહિજ જાય. આ ઉપાય કરજો. ડાઘો પડતાં તુરતજ તે જગા પર જરા મીઠું ચોપડી દેજો. પછી કલાકેક રહીને ઘોઈ નાંખજો. ડાઘા નહિજ રહે. અજમાવી જોજો.

૩૧ કેવી આગ

અમેરિકાના સંયુક્ત રાજ્યો (યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ)માં એક રાજ્ય પેન્સીલવેનીયા નામે છે. એમાં એક મોટી જખરદસ્ત કોલસાની ખાણ છે. આ ખાણમાં ઈ.સ. ૧૮૫૮ની સાલમાં આગ લાગી અને માણસોને નાસી જવું પડ્યું. તે પછી આગ ખુઝાવતા બહુ બહુ ફાંફાં માર્યા પણ તે હોલવાતીજ નથી. હજી સુધી ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં તે બળ્યા કે ધુંધવાયાજ કરે છે !

૩૨ પશુપતિનાથ

આ દહેરું મોટું જાત્રાનું ધામ મનાય છે. નેપાળની રાજધાની ખટમંડુ નામે છે. ત્યાંથી તે બેએક માઈલ દૂર છે. તે વાગમતીના કિનારા પર આવેલું છે. ત્યાં શિવરાત્રી પર મોટો મેળો ભરાય છે અને હજારો માણસો ભેળા થાય છે.

અને જાણવા જેવું એ છે કે આવા માણસોમાંના ઘણાક રેલ્વેગાડીમાં ટીકીટ લીધા વિનાજ ચઢી બેઠેલા બાવાઓ અને ગરીબો હોય છે !

૩૩ ખાર વાગ્યા !

પૃથ્વી સરજની આસપાસ ફરે છે તેને લીધે સુરજનો પ્રકાશ દુનિયાના જુદા જુદા ભાગમાં જુદી જુદી રીતે પડે છે. વળી એજ કારણથી દુનિયાના જુદા જુદા ભાગોમાં ઘડિ-આળમાં પણ વખત જુદો જુદો દેખાય છે. જ્યારે મુંબઈમાં ખરા બપોર હોય—ખરા મધ્યાહ્ન થયા હોય એટલે કે ખરાખર ખાર વાગ્યા હોય, ત્યારે દુનિયાના બીજા મોટા શહેરોમાં ઘડિઆળમાં શું વખત થયો હોય એ જાણવા જેવું છે.

મુંબઈમાં બપોરના ૧૨ (ખરાખર) હોય—

લંડનમાં ત્યારે સહવારના ૭ ઉપર ૧૦ મિનિટ

પેરીસમાં „ ૭ „ ૨૦ ”

રાજકોટમાં બપોરના ૧૨માં આઠ કમ

અમદાવાદમાં „ „ „ એક કમ

લાહોરમાં „ ૧૨ ઉપર છ મિનિટ

એડનમાં સહવારના ૧૦ ઉપર ૧૦ મિનિટ

મદ્રાસમાં બપોરના સાડાબાર

બર્લિનમાં સહવારે આઠ ઉપર ત્રણ મિનિટ

કલકત્તામાં ખરાખર બપોરનો એક

રંગુનમાં „ „ દોઢ

આવા જુદા જુદા વખત ઘડિયાળ બતાવે છે.

૩૪ એ કરોળીયો ખરા!

આપણા ગુજરાતી કરોળીયા બહુ ડાહ્યા ને નરમ છે, પણ એમના કેટલાક પરદેશી ભાઈબંધો મહા તોફાની અને જમરા હોય છે. મોંગીર શહેર મીરકાસમની રાજધાની તરીકે પ્રખ્યાત છે. તે પટણા પાસે આવેલું છે. ત્યાંના કરોળીયા ખારખાર હાથ લાંબું જાળું વણી શકે છે. એ જાળું લીલા રંગનું હોય છે.

લાંકાના કરોળીયા તો એવા હોય છે કે ઘરોળીને સુદ્ધ પકડી પકડીને ખાઈ જાય છે.

પણ એ બધાથી ચઢી જાય, એવો કરોળીયો હિમાલયનો. એનાથી તોખા પરમેસર! એને કંઈ જીવડાંથી ચાલે નહિ. એ તો આખા ને આખા પક્ષીઓ હોઈયાં કરી જાય! એ રંગે લાલ અથવા કાળો હોય. એને જોઈને જરૂર જરા ખીંક લાગે.

૩૫ કાચબો અને ગુલાબ

લાંડનમાં જુ કરીને એક બાગ છે. ત્યાં દેશ દેશાવરના પ્રાણીઓ ભેગાં કરી રાખેલા છે. આ બાગમાં એક કાચબો છે. તેની ઉમ્મર અઢીસો વરસથી વધારે છે. જર્મનીમાં હિંદુશીમ કરીને શહેર છે. ત્યાંના ખ્રિસ્તિ દહેરામાં એક ગુલાબનો છોડ છે. એ છોડ આજે હજાર વરસ થયા જેવો ને તેવો છે. હજુ પણ તેના પર રૂપાળાં ગુલાબ ફુલ થાય છે.

૩૬ દુધનાં ગચ્છીઆં

વિલાયતમાં ખૂબ ઠંડી પડે છે એ સૌ જાણે. રશિયા

તેની પાસેજ આવેલો મુલક છે. એના ઉત્તરમાં સાઈબિરીયા નામનો મોટો જલ્લો છે આ જલ્લામાં કંઈ ઠંડી તો ઠંડી પડે છે! આપણે તો ઠરીજ જઈએ! અરે, ત્યાં દુધ પશુ એવું ઠરીને ઝરફ જઈ જાય છે! દુધના જાણે ગચ્છીઆંજ બની જાય છે. પછી તેને ભાંગી ભાંગીને તેના કકડા વેચવા પડે છે!

૩૭ સહેલું છે

ફાદલા થાય તો ગભરાશે નહિ. શરીરે સાબુ સારી પેઠે યોળીને નહાજે અને ફાદલા ઉપર થોડી હળદર કાંદાના રસમાં નાખી જરા પાણી ઉમેરી ચોપડી દેજે. આમ પાંચ સાત દિવસ કરશે એટલે ફાદલા મટી જશે. મોંઘી મોંઘી દવાઓ વસાવતા પહેલાં આ વગર પેસાનો ઇલાજ અજમાવી જોજો.

૩૮ મૂંઝ લેંસના મોટા ડાળા

આનો અર્થ સમજો છો? એનો અર્થ એવો છે કે માણસ કે પ્રાણી મરી જાય પછી તેનાં વખાણુ થાય. મરણ પછી સૌ ડોઇ તેના ગુણ ગાવા નીકળે છે. હવે આ કહેવત જુદે જુદે રૂપે ગુજરાતમાં જુદે જુદે ઠેકાણે વપરાય છે. સાંભળો:

મૂંઝ લેંસના મોટા ડાળા

મૂંઝ પછી સૌ વખાણાય

મૂંઝ લેંસનું ઘી ઘણું

જીવતાં પુમડું પાણી નહિ ને મૂંઝે મસાણામાં ગાય

જીવતાં લાખના ને મુવે સવા લાખના

મૂઘ માઈના ડોળા મોટા

જીવતાં બાપને મારે દંડા

મૂવા પછી પહોંચાડે ગંગા

૩૯ રોમની વાત

રોમનો અર્થ શરીર પરનાં રૂંવાં થાય છે. પણ એ રોમની આ વાત નથી. આ તો ઇટાલિની રાજધાની રોમ શહેરની વાત છે. એ શહેર ખૂબ જૂનું છે. અત્યારે એની બહુ ગણતરી નથી, પણ પહેલાં તો આખી દુનિયામાં એનો ડંકો વાગતો. આજે જેવું લાંડન છે તેવું તે વેળા રોમ ગણાતું. પહેલાં તો એ ઇટાલિના લેટીયમ નામના પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર હતું અને પાંચ માઈલના ઘેરાવા પર તેની આણુ વરતે. પણ ધીમે ધીમે ત્યાં ઘણા વીર પુરૂષો પાક્યા. તેમણે ચોમેર જીત પર જીત કરી. ફ્રાંસ, સ્પેન, સિસિલિ વગેરે ટાપુઓ, ગ્રીસ, મકદુનિયા, બસરા, બગદાદ વગેરે તમામ મુલક આ રોમ શહેરને કબજે હતો. એ બધે ઠેકાણે રોમે-રોમના વીર પુરૂષોએ શાંતિ પ્રસારી, રસ્તા તથા પુલ બાંધ્યા તથા વેપાર ચાલુ કર્યો. ત્યાંના લુટારૂઓ, ચોરો ને ચાંચીયાઓને હાંકી કાઢ્યા. સરસ કાયદા ઘડ્યા. પછી ધીમે ધીમે એની પડતી થઈ. આમ છતાં હજી પણ એની આગલી રાજપદ્ધતિ અને એના કાયદાઓ ઘણે ઠેકાણે ચાલે છે. હજી પણ દરેક દેશમાં વડીલાતના અભ્યાસમાં રોમન કાયદો સૌને શીખવો પડે છે.

૪૦ નવાઈનાં ઠેકાણાં

એક શહેર એવું છે જેમાં કુંડી જેટલા શહેરો સમાઈ જાય છે. તેનું નામ શોધી કાઢો.

કઈ નહીં દરિયો થઈ બેઠી છે ?

કયા શહેર પર કોઈ પણ જાતનો અંકુશ કે કાબુ રાખવો મુશ્કેલ છે ? જવાબ કોઈક પાને.

૪૧ છાપાંઓના જન્મ

મુંબઈ સમાચાર ઇ. સ. ૧૮૨૦માં જન્મ્યું.

જામેજમશેદ ઇ. સ. ૧૮૩૨માં શરૂ થયું.

સ્ત્રી બોધનો પહેલો અંક ઇ. સ. ૧૮૫૬માં નીકળ્યો.

ખેડા વર્તમાન ઇ. સ. ૧૮૬૦થી નીકળે છે.

ગુજરાત મિત્ર ખેડા વર્તમાનથી બેજ વરસ નાનું છે.

બુદ્ધિ પ્રકાશ ઇ. સ. ૧૮૫૩માં ચાલુ થયું.

આ સૌ ચાલે છે. બંધ પડી ગયાં તેવાં તો કેટલાંય એ અરસામાં નીકળેલાં.

૪૨ બહુઈ લાકડી

અમેરિકાના કોઈ કોઈ શહેરમાં એક બહુઈ લાકડી સિપાઈદાદાઓ વાપરે છે. આ લાકડી નવાઈ જેવી છે. કેમકે એના વડે છળી પણ લઈ શકાય છે. એ લાકડીમાં એક નાનકડો કેમેરા (છળી પાડવાનો સાંચો) બેસાડેલો હોય છે. તે બહારથી દેખાતો નથી. તેની આંખ બહાર હોય છે. તે દાળીને લાકડી સહેજ ફેરવી કે ચપ લઈને છળી પડી જાય

છે અને કોઈને ખબર પડતી નથી. નાસી જતા માણસની છબી આવી રીતે પાડી લેવાથી ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ છબી ઘણીજ નાની પડે છે, પણ તેને પાછળથી મોટી કરી લઈ શકાય છે. વળી વધારે ખુબીની વાત તો એ છે કે એક પછી એક એમ ૨૦-૨૫ છબીઓ લઈ શકાય એટલી ગોઠવણ એકી વખતે લાકડીમાંજ હોય છે. આ બહુ લાકડીને લીધે ચોર ધાડપાડુને પકડવાનું કામ સહેલું થયું છે.

૪૩ પુરસદને વખતે

એક ભતનો મસાલો
એક પરાક્રમી રાજાનું નામ
રોજ ખાવાની ચીજ
એક પ્રાણીનું નામ
ચામડીનો એક રોગ

આ બધાં નામો શોધી કાઢો અને કુમવાર ઉપર નીચે લખો. પણ આ શબ્દો એવા હોવા જોઈએ કે દરેકમાંથી એકેક અક્ષર કુમવાર લઈએ તો હિન્દુસ્તાનના એક મોટા શહેરનું નામ નીકળે.

૪૪ મકાન કે મકાનનો દાદો !

અમેરિકા બહુ જબ્બર દેશ છે. ત્યાંના મકાનો પણ તેવાજ જબ્બર છે. ત્યાં પચાસ માળનાં મકાનો તો ઘણાંક છે. એક તો છપ્પન માળનું મકાન પણ છે. આ બધામાં

ઉપર જવા માટે વિજળીક દાદર હોય છે. તે વિજળીક દાદરને લિફ્ટ કહે છે. એ એક એરડા જેવું હોય છે. તેમાં આપણે ભરાયા કે એરડા ઉંચે ચઢી જાય છે અને જે માળે આપણે જવું હોય ત્યાં જઈને અટકે છે. આવા વિજળીક દાદરો મુંબઈમાં કોટમાં ઘણાંક મકાનોમાં છે. હવે અમેરિકાના એક સાડત્રીસ માળના મકાનની વાત કહું. એમાં ૧૨૦૦૦ માણસો વસે છે એટલે કે વલસાડ અથવા પેટલાદ અથવા અમરેલી જેવડા મોટા કર્મોજ કહોને! દરરોજ એ મકાનમાં સવા લાખ માણસોની આવજા થાય છે. ૬૩ વિજળીક દાદર છે. એ મકાનમાંના ૬૨૦૦૦ માણસો જુદી જુદી ઓફીસોમાં નોકરીએ જાય છે. એ મકાનમાંથી રોજ ૫૩૦૦૦ કાગળો, ખીંદડીઓ વગેરે ટપાલખાતામાં નંખાય છે. મકાનમાં ૧૦૦૦૦ દરવાજા છે, ૫૦૦૦ બારીઓ છે અને ૧૫૦૦૦ વિજળીક દિવાઓ છે! આ તો સાડત્રીસ માળના મકાનની વાત થઈ. હવે છપ્પન માળના મકાનની ગણતરી એ હિસાબે ગરાગર દોઢી કરી લેજેજી !

૪૫ અજખ મંડળ

વિદાયતમાં એક નવી જાતનું મંડળ સ્થપાયું છે. આ મંડળનું નામ ‘સોવરસીયા મંડળ’ છે. લગભગ પાંચસો માણસો તેમાં જોડાયા છે. દરેક જણે સો વરસ જીવવા મહેનત કરવી જોઈએ—એજ એ મંડળનો હેતુ. માણસની પૂરી ઉંમર સો વરસની ગણાય છે. કુદરત પણ એ ઉંમર કબુલ કરે છે. તે વાત એટલા પરથી નક્કી થાય છે કે જો કોઈ

માણસ ૧૦૦ વરસથી વધારે જીવે, તો એને ફરીથી થોડા થોડા દાંત આવે છે. આમ કુદરતે નક્કી કરેલી ઉમ્મર પૂરે-પૂરી જીવાય તે માટે કેટલું ખાવું, શું ખાવું, કંઈ કસરત કરવી વગેરે વગેરે ચર્ચા કરવા તથા તે મુજબ ટેવ પાડવા સારૂ આ મંડળ નીકળ્યું છે. મંડળમાં ઘણા જીવાન માણસો છે. પણ સૌને સો વરસ જીવવું છે એ વાત નક્કી. તન્દુરસ્તી જળવવા માટે ખાસ મહેનત કરવી એજ એમનો મુખ્ય મુદ્દો જણાય છે. તમે મોટા થાઓ ત્યારે વિલાયત જઈ એ મંડળની મુલાકાત લેજો.

૪૬ ‘દાદાનો હુકમ’

આ રમત ફક્કડ છે. એમાં ગમે તેટલા છોકરા છોકરી હોય તો ચાલે. જેમ વધારે હોય તેમ વધારે ગમ્મત આવે. એમાંથી ચિઠ્ઠી નાંખી પહેલાં એક જણનું નામ ઉપાડવું. તે નામવાળો સૌનો દાદો બને. પછી બને તો દાદાજી માટે ખુરશી લાવવી ને તેમાં તેમને બેસાડવા. બાકીના બધા હાર-દોર ઉભા રહે. કોઈએ હસવાનું નહિ. મુંગા મુંગા દાદાના હુકમની રાહ જોવાની. પછી દાદાએ હુકમ કરવા માંડવાના. “દાદાનો હુકમ છે, જમણો હાથ ઉંચો” તુરત સૌ જમણો હાથ ઉંચો કરે. “દાદાનો હુકમ છે, જમણો પગ ખોડો.” એમ કહે એટલે સૌએ જમણો પગ ઉંચો રાખવાનો. આમ જે હુકમ સાથે “દાદાનો હુકમ છે” શબ્દો આવે તે હુકમ માનવાનો. એ શિવાયનો સાદો હુકમ માનવાનો નહિ. જેમકે “ડાબો હાથ ઉંચો” (નહિ માનવું) “હાથ સામે (નહિ

માનવું)” “દાદાનો હુકમ છે, એક આંખ બંધ” (માનવું)
 “દાદાનો હુકમ છે, બે આંખ ખુલ્લી (માનવું)” આમ ‘દાદાનો
 હુકમ’વાળા શબ્દો પ્રમાણેજ કરવું.

જે દાદો બને તે ચતુરાઇથી છોકરાને ઉલટપાલટ હુકમો
 આપી ભૂલાવામાં નાંખી શકે. જેઓ ન માનવાનો હુકમ
 માની જેસે તેમને રમતમાંથી રદ કરવાના. માનવાનો હુકમ
 ન માને તેને પણ રદ કરવાના. એમ કરતાં કરતાં રમત પૂરી
 થશે. રમતમાં મજા ઘણી આવશે.

૪૭ લીપઝીગ

ક્યાં આવ્યું છે તે જાણો છો? એ જર્મનીનું બહુજ
 જાણીતું ને મજાનું શહેર છે. ઘણું મોટું છે. લીપઝીગ શાને
 માટે પ્રખ્યાત છે તે જાણો છો? ત્યાંની છાપાકળાને માટે. ત્યાં
 સરસમાં સરસ છાપખાનાઓ છે. દુનિયામાં અઘણામાં અઘણું
 છાપકામ ત્યાં થાય છે અને જર્મનીઓ એ કળામાં એટલી
 બધી આવડત મેળવેલી છે કે કોઈ પણ જાતનું ગમે એટલા
 વરસો પરનું ગમે તેવા રંગોવાળું ચિત્ર પણ જેવું ને તેવું
 તે લોકો છાપીને તૈયાર કરી શકે છે. લીપઝીગ શહેરમાં
 ઘણા છાપખાનાં છે.

૪૮ ત્રણ અર્થ

વાટ=છુંદવા-ફૂટવાની ક્રિયાનો હુકમ (વાટવું ઉપરથી)

વાટ=રસ્તો

વાટ=દિવેટ

વાટ શબ્દના આવા ત્રણ અર્થ છે.

૪૯ 'ચઢ જા બેટા શૂળી પર'

એવી આપણામાં એક કહેવત છે. જ્યારે કોઈ માણસ ખીજને વખાણી વખાણીને કંઈ નુકસાનમાં ઉતારતો હોય, ત્યારે આ કહેવતનો ઉપયોગ થાય છે. એ મૂળ શા પરથી નીકળેલી તે જાણવા જેવું છે. આ રહી એ વાર્તા:

કોઈ એક ધનવાન વાણીઓ તથા તેની સ્ત્રી ઘરમાં રાત્રે સુતેલાં હતાં. ત્યાં અર્ધરાત વીત્યા પછી એક ચોર છાપડું ફાડી ઘરમાં ઉતરતો હતો. વાણીએ તેને જોયો. વિચાર કર્યો કે હવે જુમ પાડવી વ્યર્થ છે. કેમકે ચોર નજીક આવી ગયો છે તે જુમ પાડવાથી વગાડી બેસશે.

તેથી વાણીએ તેની સ્ત્રી જગાડી ને કહે જે ધીનો દીવો કર. આપણે દીકરો નથી ને માતાજીએ સ્વપ્નું આપ્યું છે કે આકાશમાંથી દીકરો ઉતરશે. માટે ઉઠ, દીવો કર. ચોરે આ વાત સાંભળી. છાપરા સુધી એક થાંભલો હતો તેમાં વળગી રહી તે થોભ્યો. વાણીએ ધીનો દીવો કર્યો, ને ઉંચું જોયું તો ચોરને જોયો. પછી પોતાની સ્ત્રીને કહે: જો, છાપડું ફાટ્યું છે ને પેલો દીકરો. જો કેવો મજાનો છે? ઉછરેલ, પાછરેલ, રાયો, રૂતો, શીળી નહિ, ચોરી નહિ, અછબડા નહિ, વાવળી નહિ, વરાદ નહિ, છે? આપણું ઘર ભરાઈ રહે તેવો છે? જો. ચોર ખુશી થઈ હેઠે ઉતર્યો. શેઠે આવકાર દઈ બેસાડ્યો ને સ્ત્રીને કહે છે કે ઉનું પાણી કર. પછી લાપસી રાંધ. એમ કરીને

શેઠ પેટારો ઉઘાડ્યો. માંહેથી હીરકોરી ઘોતીયાં, કસળી પાઘડી, કંદોરા, વેહેર, વીંટી બધું કાઢ્યું. ચોરને ખાતરી થઈ કે હવે હું તો દીકરો થયો. પાણી ઉતું કરી નહુવરાવ્યો. કંસાર, દાળ વગેરે જમાડ્યો. પછી સારાં લુગડાં પહેરાવ્યાં, કંકુનો ચાંદલો કર્યો. રહુવાર થઈ, એટલે શેઠ ચોરને કહ્યું: “ચાલો દીકરા દુકાને.” બન્ને જણ ચાલ્યા. રસ્તામાં કેટલાકે પૂછ્યું કે આ કોણ? શેઠ જવાબ દેતા બય છે: “દીકરો.” તમારે તો કાંઈ છોકરાં નથી ને આ ક્યાંથી? ત્યારે શેઠ કહે “પરમેશ્વરે આપ્યો, આકાશમાંથી ઉતર્યો.” “રાતે આવ્યો” એમ જવાબ આપતા આપતા દુકાને આવ્યા. દીકરાને શણગારીને દુકાને બેસાર્યો છે. સૌ પૂછતા બય ને શેઠ ઉપર પ્રમાણે જવાબ આપતા બય. શેઠ ગુપ્ત રીતે દરબારમાં ખબર મોકલાવેલી કે ચોર પકડ્યો છે. તેથી પોલીસના જમાદાર આવ્યા, ને પૂછ્યું: શેઠ, આ કોણ છે? મારો દીકરો છે. ક્યાંથી આવ્યો? આકાશમાંથી, પરમેશ્વરે આપ્યો. એટલે જમાદારે લાકડીનો એક ગોદો શેઠને માર્યો. શેઠ કહે છે: ભાઈસાબ, દીકરો છે. તેમાં ગોદા શું મારો છો? એટલે જમાદારે હુકમ કર્યો કે ચાલો, તમે બન્ને દરબારમાં. શેઠ તથા ચોર દીકરો બન્ને ગયા. દરબારમાં ફ્રાજદારે પૂછપરછ કરી ત્યારે શેઠે કહ્યું “દીકરો આકાશમાંથી ઉતર્યા. છાપડું ફાટ્યું, ને ઘરમાં આવ્યો. પરમેશ્વરે રૂડાં વાનાં કર્યા, શાબ શાબ—” ફ્રાજદારે શેઠને મારવા લીધો. ત્યારે શેઠ કહે છે “શું કમ્ મારો છો, શાબ! તમારી નજરમાં આવે તેમ કરો. આગળના

વખતમાં ચોરને માટે શ્વળીની હુતી તેમ શ્વળીની સભા દીકરાને ફરમાવી. એટલે શેઠે તેનું પ્રથમનું ધોતીયું લુગડાં આપ્યા. ખોળો પાથરી કહે કે: “દીકરા, ઘરેણું ગાંડું લુગડાં લાવ, ને ખેટા, પરમેશ્વરનું નામ લેઈ શ્વળી પર ચઢી જા” કહી શેઠ પોતાનો માલ લઈ ઘેર ગયા ને ચોરને શ્વળીએ ચઢાવ્યો.

કેવી મજાની વાત !

૫૦ દાંત સાફ રાખો

દાંત પર આખા શરીરની તન્દુરસ્તીનો આધાર છે. માટે દાંત ખૂબ ચોકખા રાખવા. દાંત મજબૂત હોય તો ખોરાક ચવાય ને પચે. નહિ તો અજીરણ થાય. દાંતને સાફ રાખવા માટે મીઠું બહુ ઉપયોગી ચીજ છે. બનારૂ મંજનો વાપરવા કરતાં એ સરસ પડશે.

૫૧ વકટ, લેન, મૂઠ

ગિલ્ડી દાંડાની જ આ રમત છે. સાદી રમત કરતાં એ વધારે ચતુરાઈ ભરી છે. એમાં મૂઠમાં મુઠી પર ગિલ્ડી મૂકવી પડે છે ને અંખીમાં આંખ પર તથા બાંગોમાં કોણી પર મૂકવી પડે છે. પણ આ શખ્દોનો ખરો અર્થ જુદોજ છે. એમ કહેવાય છે કે આ શખ્દો મૂળ આંધ્ર ભાષામાંથી આવેલા છે અને તે ભાષામાં વકટ એટલે એક, લેન એટલે બે, મૂઠ એટલે ત્રણ એવો અર્થ છે. આમ એ શખ્દો ફક્ત સંખ્યાનાજ છે. એ પરથી શરીરના અવયવોનો અર્થ તો અહિં ગુજરાતમાં જ કાઢવામાં આવેલો દેખાય છે.

પર એક જાદુનો ખેલ

આ જાદુનો ખેલ બહુ મજાનો છે. એના પરથી તમે કોઈની પણ ઉંમર કહી શકશો. અલબત્ત, તે માણસ ૬૦ વરસથી વધારે ઉમ્મરનો હશે તો તેની ઉમ્મર તમને નહિ જડે. પણ એથી ઓછી ઉમ્મર હશે તો નક્કી જડશે. તમારે કામ કરવાનું આટલુંજ છે. નીચેના કોઠાઓ એક સ્લેટ કે કાગળ પર સારે અક્ષરે ઉતારવા. પછી જેની ઉમ્મર કહેવાની હોય તેને પહેલો કોઠો બતાવી પૂછવું: આમાં તમારી ઉંમરનો આંકડો છો ? તે ના અથવા હા કહેશે. એ પ્રમાણે બધા કોઠાનું પૂછી જોવું. પછી જેટલા કોઠા માટે હા કહી હોય તેટલા કોઠામાંના પહેલી હારના છેલ્લા આંકડાઓનો સરવાળો કરીને કહી દેવો. તે નક્કીજ એની ઉમ્મર નીકળશે. જરા પણ ખોટું નહિ પડે. પણ કોઠા બધા વગર લખજો. તેમાં ગોથું નહિ ખાતા.

એક દાખલો લ્યો. ધારો કે પૂછનાર છોકરો ૧૨ વરસ નો છે. તો એને પૂછતાં માલમ પડશે કે એની ઉંમરનો આંકડો બીજા, અને ચોથામાં છે. તરત તમે ૮ અને ૪નો સરવાળો કરી ૧૨ કહી શકશો. વળી તેની ઉમ્મર ૧૫ની હોય તો તે આંકડો પહેલા, બીજા, ચોથા અને પાંચમામાં છે. એટલે $૧+૮+૪+૨=૧૫$ આવ્યા. તે કહી દેવાનું.

આ જાદુઈ કોઠાઓ લખીને તમારી પાસે રાખી મૂકવા. જ્યારે દોસ્તદાર લાઈબ્રેરી લેગા થાય ત્યારે એનો ઉપયોગ કરવો. એથી ઘણીજ મજા પડશે.

୧

୩	୪	୭	୯	୧୧	୧
୧୩	୧୪	୧୭	୧୯	୧୧	୧୩
୧୪	୧୭	୧୯	୩୧	୩୩	୩୪
୩୭	୩୯	୪୧	୪୩	୪୪	୪୭
୪୯	୪୧	୪୩	୪୪	୪୭	୪୯

୨

୯	୧୦	୧୧	୧୨	୧୩	୯
୧୪	୧୫	୧୬	୧୭	୧୮	୧୯
୨୦	୨୧	୨୨	୨୩	୨୪	୨୫
୨୬	୨୭	୨୮	୨୯	୩୦	୩୧
୩୨	୩୩	୩୪	୩୫	୩୬	୩୭

୩

୧୭	୧୮	୧୯	୨୦	୨୧	୧୫
୨୨	୨୩	୨୪	୨୫	୨୬	୨୭
୨୮	୨୯	୩୦	୩୧	୩୨	୩୩
୩୪	୩୫	୩୬	୩୭	୩୮	୩୯
୪୦	୪୧	୪୨	୪୩	୪୪	୪୫

୪

୪	୫	୭	୧୩	୧୨	୪
୧୪	୧୫	୧୬	୧୭	୧୮	୧୯
୨୦	୨୧	୨୨	୨୩	୨୪	୨୫
୨୬	୨୭	୨୮	୨୯	୩୦	୩୧
୩୨	୩୩	୩୪	୩୫	୩୬	୩୭

୫

୩	୫	୭	୧୦	୧୧	୨
୧୪	୧୫	୧୬	୧୭	୧୮	୧୯
୨୦	୨୧	୨୨	୨୩	୨୪	୨୫
୨୬	୨୭	୨୮	୨୯	୩୦	୩୧
୩୨	୩୩	୩୪	୩୫	୩୬	୩୭

୬

୩୩	୩୪	୩୫	୩୬	୩୭	୩୮
୩୯	୪୦	୪୧	୪୨	୪୩	୪୪
୪୫	୪୬	୪୭	୪୮	୪୯	୫୦
୫୧	୫୨	୫୩	୫୪	୫୫	୫୬
୫୭	୫୮	୫୯	୬୦	୬୧	୬୨

૫૩ આપણો ચહેરો

માણસ પોતે વાંદરામાંથી આવેલો છે. પણ તેમાં એ એનો ચહેરો મૂળ માછલી પરથી આવ્યો છે એવી એક જણે શોધ કરી છે. તેણે જુદી જુદી માછલીઓના ચહેરાનો અભ્યાસ કરીને નક્કી કર્યું છે કે માણસનો ચહેરો માછલી પરથી આવ્યો છે.

૫૪ અધધધ !

દુનિયામાં મોટામાં મોટું પુસ્તકાલય કયું ? એ વિષેની હરિકાઈ દુનિયાના ત્રણ મોટા શહેરોની છે. ન્યુયોર્ક, બર્લિન, અને લંડન. લંડનના બ્રિટીશ મ્યુઝીયમની લાયબ્રેરી જળર-દસ્ત છે. એમાં ૪૦ લાખથી વધુ ચોપડીઓ છે. અને આ આંકડો રોજ ને રોજ વધતો જાય છે. પણ આ બ્રિટિશ મ્યુઝીયમ માટે એક વાત બહુ જાણવા જેવી છે. તે એ કે આટલાં વરસો થયાં પણ એમાંની એક પણ ચોપડી ઉધાઈ ખાઈ ગઈ હોય એવું જન્યું નથી. એટલી બધી ત્યાં સરસ જાળવણી છે. આખા મકાનની અંદર અમુક જાતનો તાપ હરહંમેશ રહે એવી યાંત્રિક ગોઠવણ છે તેને લીધે જીવડાં ત્યાં થવા જ પામતાં નથી અને ચોપડીઓનું રક્ષણ પૂરેપૂરું થઈ શકે છે. આપણા ગુજરાતમાં સૌથી મોટી લાયબ્રેરી વડોદરાના ગાયકવાડ મહારાજાએ બનાવેલી સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી છે. આખા હિન્દુસ્તાનમાં તેનાથી ચઢીયાતી એક જ લાયબ્રેરી છે. તે કલકત્તામાં છે, અને ઈમ્પીરીયલ લાયબ્રેરીના નામથી

ઓળખાય છે. વડોદરે જાઓ ત્યારે સેન્ટ્રલ લાયબ્રેરી જરૂર જોઈ આવશે.

પપ કચરામાંથી સોનું

આપણે લોડો કચરો ફેંકી દઈએ છીએ પણ જમીનીમાં એવો કચરો ભેગો કરીને તેમાંથી જાતજાતની વસ્તુઓ બનાવવામાં આવે છે. ક્રાન્સમાં પણ એ કચરાને ખાળી તેમાંથી વિજળી પ્રગટાવી તે વડે કારખાનાંઓ ચલાવાય છે. વિલાયતમાં તો લોડો પોતેજ પોતાનો કચરો ફેંકી ન દેતાં બળતણ તરીકે વાપરે છે. ત્યાં ચૂલા મોટા હોય છે; તેમાં બધું હોમ સ્વાહા થઈ જાય છે. વધારામાં રસ્તા પર ગંદવાડ થતો નથી તેથી જનસુખાકારી સારી રહે છે.

પદ જાણો છો ?

આજે તમે જેને કોચીન નામે ઓળખો છો તેનું અસલી નામ દાંત ભાંગે તેવું છે. જરા બોલી જુઓ, જોઈ: પેરમ્પડપુનાડુ ! અત્યારે પણ તે દેશની ભાષામાં 'કોચી' નામ છે. એ ભાષાનું નામ મલયાલમ ભાષા. કોચીન બહુ રસાળ મુલક છે. ત્યાં નાળાંયેર પુષ્કળ થાય છે. વળી સોપારી, કેરી, ચાંપા (ફ્લુસ), કાન્નુ, લિંબુ, કેળાં, બચકળ, એલચી વગેરે થાય છે. સોપારીનાં તો ૫૪ લાખ ઝાડ છે ! ત્યાં આપણા ગુજરાતના લોડોની વસતી ઘણીક છે. તેઓ ત્યાં વેપાર કરે છે.

૫૭ એક ગમ્મત

કનુ: દોસ મનુ ! એવું ક્યું પ્રાણી છે જે માપવાના કામમાં આવે ?

મનુ: એ તો પેલી કચુંબરની ચોપડીમાં આપેલું છે. શેર એટલે સિંહ તોળવામાં આવે છે ને ! તેનીજ વાત તું કરે છે ને ?

કનુ: ના, ના ! આ તો માપવાની વાત છે, તોળવાની નહિ.

મનુ: હં હં ! તું ‘ગજ’ ની વાત કરે છે, હું સમજ્યો. ગજ એટલે હાથી ને ગજ એટલે બેકુટ !

૫૮ એવા સવાલો

૧ એ મસાલો કયો, જે લોકોને કહે છે કે મને ખાશો નહિ.

૨ એ કીડા કયો જે સૌનેજ કપાળે ચાંટલો છે ?

૩ આસ્માનમાં છું પણ પડતો નથી; દરિયે પડું પણ ડુબતો નથી.

૪ માથું તો કાપી લીચો, ઉમેરો ‘નહિ કાંઈ’

તોયે તેનું તેજ છું, ખોળો સર્વે લાઇ.

૫ ખાતાં તો બહુ લાવું સૌને, જ્યારે વળતું શરીર,
કાયર લોકોને કરી નાંખું ગમું નહિ હું લગીર

૬ ત્યાંથી આવું આંહિ ને અહિંથી જાઉં ત્યાં

પણ ખસતો જરીયે નથી, નામ વઢો મુજ, રાય !

જવાબ કોઇક પાને આપેલા છે.

૫૯ અઢી હજાર વરસ પર

રોમની પાસે એક શહેર હતું. તેનું નામ પોમ્પીઆઇ. એ શહેર ૨૫૦૦ વરસ પૂર્વે ઘણું મોટું ને નામીયું હતું. પણ એક વાર મોટા ધરતીકંપ થયો. સાથે જ્વાળા-મુખી પર્વત ફાટ્યો અને તેના ધગધગતા રસ તળે એ આખું શહેર દબાઈ ગયું. પછી ૨૫૦૦ વરસ કેડે હમણાંજ થોડા વખત પર તેને ખોદી કાઢવામાં આવ્યું છે. અત્યારે પણ એના મોટા મોટા મકાનો, બાગ, વગેરેનાં ખંડીયેરો નજરે પડે છે. જમીનની તળીયે આવેા એક બાગ મળો આવેલો છે તે હજુયે જેવો ને તેવોજ છે. જેવો અઢી હજાર વરસ પર હશે તેવોજ અત્યારે પણ દેખાય છે. ઇટાલિ દેશ જાય તે સૌ કોઇ એ જોયા વિના રહેતા નથી.

૬૦ માછલીનો માળો !

માળો તો પંખીનો હોય, કંઈ માછલીનો ન હોય ! ખરું, પણ આ નવાઇભરી દુનિયામાં શું ન હોય ? બધુંજ હોય. પંખીઓ મૂળે તો માછલીમાંથીજ પેદા થયાં છે એમ કહેવાય છે. હિંદી મહાસાગરમાં એક જાતની માછલી મળી આવી છે તે પંખીને મળતી આવે છે. દરિયાના પાણીની અંદર તે પાંદડા ડાંખળા વડે માળો બનાવે છે અને તે માળામાં છૂપાઈ રહે છે. આ માછલી ઇંડાં પણ એ માળા-માંજ મૂકે છે. પંખીની પેઠે તે સહેજમાં ચમકે ને ખીચે છે. કોઈ પણ દુશ્મન પાસે આવતાં તે ચમકી ઉઠે

છે ને તેનો રંગ બદલાઈ જાય છે. કુદરતની કારીગરી અજબ છે !

૬૧ મુક્તાગિરિ

જી. આઈ. પી. રેલ્વેમાં ઇલિચપુર સ્ટેશન છે. આ ઇલિચપુરથી મુક્તાગિરિ ૧૨ માઈલ દૂર છે. ત્યાં જૈનોનાં દહેરાં છે. રસ્તો ઘણો મજબૂત ને રૂપાળો છે. મોટર ચાલતી નથી. હમણીમાંજ જવું પડે. પહાડ પાસે એક ઘોઘ છે. ઘોઘમાંથી નદી નીકળે છે. નદી પાસેજ મન્દિરો છે. અહીંસો પગથિયાં ચઢ્યા પછી મન્દિરો આવે છે. બધામાં પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ છે. કોઈક ઘોળા પત્થરની તો કોઈક કાળા પત્થરની છે. કેટલીક મૂર્તિ પર નાગ શેષુની છત્રી ધરે છે. મૂર્તિઓ જોવા જેવી છે. એક ભોંયરામાં બે મૂર્તિઓ છે તે ખાસ જોવા લાયક છે. પહાડને ખોદીને તેમાં મન્દિરો બનાવેલાં છે. પેલા ઘોઘની નીચે એક ચોરડો છે તેમાં ૨૨ મૂર્તિઓ છે. તે બધી રૂપાના સિંહાસન પર બેઠેલી છે. આ બધું બહુ જોવા લાયક છે. અસલના લોકો ધર્મ પાછળ કેટલો પૈસો ખર્ચતા, એટલુંજ નહિ, પણ કેટલી મહેનત કરતા તે એના પરથી સમજાય છે.

૬૨ આરબ લોકો—

જે વેળા મહમદ પેગંબર થઈ ગયા તે અરસામાં આરબ લોકો બહુ આગળ વધેલા હતા અને મોટા પાયા પર વેપાર ધંધો ખેડતા હતા. તેઓ પોતાના દેશમાંથી અને

આફ્રિકાના પૂર્વ કિનારા પરના દેશોમાંથી જુદી જુદી જાતનો માલ લાવી હિન્દુસ્તાનમાં વેચતા અને મલબાર કિનારા પરથી જાતજાતના તેજના અને ઓસડો લઈ જતા હતા. તેઓ એ બધું લઈ જઈ યુરોપના દેશોમાં વેચતા હતા અને સારા પ્રમાણમાં નફો કરતા હતા. આ હકીકત જૂના વખતના મુસાફરોના પુસ્તકો પરથી માલમ પડે છે.

૬૩ અશોકના શિલાલેખો

ઇસુ ખ્રિસ્ત થઈ ગયા તેના ૩૦૦ વરસ પહેલાં આપણા દેશમાં અશોક નામનો રાજા થઈ ગયો. એ બહુ પરાક્રમી ને દયાળુ હતો. એની આજુ લગલગ આખા દેશ પર વરતતી હતી. એણે લોકોને બોધ આપનારા લેખો ઠેર ઠેર કોતરાવ્યા હતા તે અશોકના શિલાલેખોને નામે ઓળખાય છે. આવો એક શિલાલેખ ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં છે. તે દાતાર ટેકરી નામની ટેકરી પાસે છે. એ પથ્થર ઘણો જંગી છે. હાલમાં તેના પર તેની જાળવણી માટે છાપરૂં બાંધેલું છે. પથ્થરની ત્રણ બાજુએ ત્રણ લેખો છે. એક બાજુ અશોકનો અને બીજી બે બાજુ બીજા બે રાજાઓના લેખો છે. અશોકના લેખવાળા અક્ષરો લગલગ સવા ઇંચ મોટા અને એક સરખા છે. આ પથ્થરનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. કુલ્લે ૧૪ ફરમાનો—હુકમ એ પર કોતરેલા છે. તેમાંનું તેરમું ફરમાન બરાબર વંચાતું નથી. આવા લેખોથી આગલો ઇતિહાસ જાણવામાં ઘણી મદદ મળે છે. આ લેખ જૂની પાલિ ભાષામાં કોતરેલો છે. અશોકના આવા શિલાલેખો

ગિરનાર ઉપરાંત પણ ખીબા ઘણા જડેલા છે.

૬૪ અણુ એટલે શું ?

અણુ એટલે શું તે જાણો છો ? કોઈ પણ વસ્તુનો ઝીણામાં ઝીણો—નાનામાં નાનો ભાગ. દુનિયાની બધી વસ્તુઓ આવા નાના નાના અણુઓની બનેલી છે. પણ એકાદી નાની વસ્તુમાં પણ કેટલા અણુ છે એ જરા જાણવા જેવું છે. એક ચમચો ખાંડજ લ્યોને. એમ ધારોને કે એટલા ચમચામાં ખાંડના એક લાખ દાણા હોય. હવે એટલો ચમચો ભરીને પાણી લીધું હોય તો ?—એ પાણીના અણુ કેટલા ? ગભરાશો નહિ, હોં ! કંઈ નહિ તો ૩૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ તો ખરાજ.

ધારો કે પાણીનો આવો એકજ અણુ એક ચમચા પાણી જેટલું રૂપ ધરે, તો આ આખા ચમચાનું પાણી કેટલુંક થાય ? શું ધારો છો ? ફક્ત બે મોટા એશિયાઈ મહાસાગરો જેવડું—કંઈક વધારે, પણ ઓછું તો નહિજ.

એક રેતીના દાણામાં જેટલા અણુ હોય તેટલા જો એકેક ઇંટ જેવડા બને તો ? એ ઇંટાનો ઢગલો ફક્ત હિમાલય જેવડો થાય !

એક ખીબે દાખલો. ધારો કે દુનિયા પર જેટલા માણસો છે તે બધા પાણીના એકેક અણુ જેવડા થઈ ગયા; તો પછી એ બધાઓના વસવાટ માટે કેટલી જમીન જોઈએ, ખોલો ? મુંબાઈ જેવડી ? સુરત જેવડી ? અમદાવાદ જેવડી ? કેવડી જગા જોઈએ ?

અરે, ફક્ત એક ટાંકણીના માથા જેવડી !

ટેનીસના દડા તમે જોયા હશે. દડાનો અંદરનો ભાગ ખાલી હોય. ખાલી એટલે કે હવા તો ખરીસ્તો ! હવે આ હવાનો એકેક અણુ જો દડા જેવડો બને તો આ આખો દડો આપણે રહીએ છીએ તેવડી પૃથ્વી જેવડો બની જાય.

કેમ ? અણુનો કંઈક ખ્યાલ આવે છે ?

૬૫ જાણવા જેવું

જેઓ વિમાનમાં બેસીને ખૂબ ઉંચે ચઢે છે તેમની પાસેથી જાણવામાં આવ્યું છે કે ૩૦૦૦ ફુટ ઉંચે ચઢીએ ત્યાં સુધી કોઈ પણ જાતનાં પંખી નજરે પડે છે. પછી, એથી વધારે ઉંચે, પંખીઓ નજરે પડતાં નથી.

૬૬ દરરોજ

રહવારે રહ્યા પીવાનો રિવાજ બહુ વધી ગયો છે. તમે કદાચ રહ્યા પીતા હો કે ન હો પણ એ રિવાજ ક્યાંથી નીકળ્યો તેની હકીકત જાણવા જેવી છે. રહ્યાના પાંદડાને આમ ઉકાળીને પીવાની રીત મૂળ ચીનમાં શરૂ થયેલી. લગભગ ૨૫૦૦ વરસ પૂર્વના ચીનના એક પુસ્તકમાંથી રહ્યા વિષે હકીકત મળે છે. લોકો એના તરફ એટલા વળ્યા કે રાજ્યને તે પર વેરો નાંખવો પડ્યો. પછી જાપાનને એ લાગી. ચીનમાં ને જાપાનમાં તો આ ઉકાળો ખાંડ કે ફ્રુટ વિનાજ પીવામાં આવે છે-ત્યાંના લોકોને એમાંજ મજા પડે છે. વિદાયતમાં રહ્યા ઇ.સ. ૧૬૫૦ સાલની આસપાસમાં

આવી. ધીમે ધીમે એના પીનારા વંધ્યા. ને હવે આજે ઘેરે ઘેર પીવાય છે. હિન્દુસ્તાનમાં એ તોફાન ૧૮૨૦ની સાલમાં પેંદું. એ વરસમાં ઈસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીએ હિન્દુસ્તાનમાં એ પાંદડાં ઉગશે કે નહિ તે જાણવા માટે તેનું વાવે-તર શરૂ કર્યું. તે ઉગે છે એમ માલમ પડતાંજ તેમણે એ ધંધો મોટા પાયા પર, વધાર્યો અને આજે તો હિન્દુસ્તાનમાં એટલી બધી રહા થાય છે કે ન પૂછો વાત. પહેલાં રહા મોટા લોકો પીતા, પણ હવે તે ઘેર ઘેર પીવાતી થઈ છે.

૬૭ એક બહુનો ખેલ

તમારે સૌને કહેવું કે “ તમારા મનની ધારેલી વસ્તુ હું કહી શકું છું. તમારે સૌએ ઓરડામાં બેસવું. ઓરડામાંની વસ્તુમાંની એક ધારવી. પછી હું ઓરડામાં આવીશ. એક જણે ઓરડામાંની વસ્તુઓ ગણાવવા માંડવી. ધારેલી વસ્તુ આવશે કે તુરત હું એને બોલતો અટકાવી કહી આપીશ.”

આ ખેલમાં એક મળતિયાની ખાસ જરૂર છે. પહેલેથી તેની સાથે એવી સંતલસ કરી રાખવી કે તે પોતેજ ઓરડામાંની વસ્તુઓનાં નામ ગણાવવા માંડે. અને સાથે એવું પણ નક્કી કરવું કે જે વસ્તુ ધારેલી હોય તે એણે કાચની કોઈ વસ્તુની બરાબર આગળ, અથવા પાછળ કાચની વસ્તુથી ત્રીજા કે ચોથી (નક્કી કર્યા મુજબ) બોલવી. એ રીતે તે બોલે એટલે તુરત તમારે થોડા ઢોંગસોંગ કરીને વસ્તુ કહી દેવી. મળતિયા સાથે બેચાર બુદ્ધી બુદ્ધી બતના સંકેત કરી રાખજો; જેથી એજ ખેલ બે ત્રણ વાર બતાવેલો પડે તો

વગર ભૂલે અને વગર પકડાયે તમે કરી શકો.

૬૮ આટલાં બધાં રૂપ !

એકનો એક વિચાર દર્શાવવા ભાષામાં જાત જાતની કહેવતો હોય છે. ઘણુંબધું આ કહેવતો જુદા જુદા જીવન-ઓમાં વપરાય છે. જે કહેવત એક જીવનમાં ખૂબ વપરાતી હોય તે બીજે ઠેકાણે સાંભળવામાંય ન આવે એમ પણ બને. (કેટલાક શબ્દોનું પણ એવું હોય છે) જુઓ આ કહેવત: એનાં કેટલાં બધાં રૂપ છે !

ગધેડાનું પુંછડું પકડ્યું તે પકડ્યું.

હરલ લાકડી પકડી તે પકડી

(હરલ એક જાતનું જનાવર છે)

મૂળ સમજાં જાય પણ ખેતશી ખોટ ન ખાય.

હાથમાં ડાંગ ને ફેરવે કુલો,

લીધી વાત ન મૂકે લૂલો.

મીઝાંભાઈનું નાડું; ઝાલ્યું તે મૂકેજ નહિ.

મેમણનું માછલું સામા પૂરે ચાલે.

સો તારી રામદુવાઈ ને એક માઈં ઉંહું.

આ શિવાય પણ આજ કહેવત માટે કોઈ કોઈ સ્થળે બીજાં વાક્યો વપરાય છે પણ તેમાં કહેવત જેવું ચમત્કારી-પણું નથી.

૬૯ ખાર ગાઉએ બોલી બદલાય

એવી કહેવત છે. બોલી તો બદલાય તો બદલાય પણ

એકના એક શબ્દોની જાતિ પણ બદલાય છે. દાખલા તરીકે
 રહુ શબ્દ સુરત જીલ્લો નારીજાતિમાં વાપરે છે. અમદા-
 વાદમાં રહુ પીધો એમ કહે છે. સુરતમાં સોપારી ખાધું
 કહેવાય છે. અમદાવાદ તરફ સોપારી ખાધી કહેવાય છે.
 તમાકુ પણ નર અને નારી બે જાતિમાં વપરાય છે. આવા
 ઘણા શબ્દો, તપાસ કર્યાથી જડી આવશે. ‘ ચકલો ’ શબ્દ
 બે રસ્તા ભેગા થતા હોય તેને માટે વપરાતાં આખરે મ-
 હોલ્લા માટે વપરાતો થયો છે. પણ સુરતમાં એ શબ્દ નરજા-
 તિમાંજ વપરાય છે ત્યારે ભરૂચમાં ‘ લલ્લુભાઈનું ચકલું ’
 એમ નાન્યતર જાતિમાં પણ વપરાય છે. તમે જ્યારે બહાર-
 ગામ જાઓ ત્યારે આવા શબ્દોની તજવીજ જરૂર કરજો.

૭૦: એક ગમ્મત

(અદાલતનો દેખાવ)

આરોપી: સાહેબ, મારા વકીલ હજી આવનાર છે તે
 આવે પછી શરૂ કરજો.

મામલતદાર: અરે, પણ ભલા માણસ ચોરી કરતાં
 કરતાંજ તું પકડાયો, હવે તારો બચાવ તે વકીલ શી રીતે
 કરવાનો છે ?

આરોપી: મને પણ, સાહેબ, તેજ નથી સમજતું તો !

૭૧ અધધધધ !

ત્રણ જ આંકડાથી બતાવી શકાય એવી મોટામાં મોટી
 રકમ કઈ ? તમે ટપ્ દઈને કહેશો કે: ઓહોહો, એમાં તે

શું પૂછ્યું ? નવસોને નેવાણું.

રાખો રાખો જરા. એમ કુલાઈ ના જશો. ત્રણ આંકડાથી દર્શાવાતી તમને એવી એક રકમ બતાવું કે તમારા હાંબજ ગગડી જાય.

એ રકમ લખાય છે આમ:—૬૬૬ અને બેલાશે આમ: નવની નવઘાતની નવઘાત. જેમ નવને નવે ગુણતાં જે આવે તે નવનો વર્ગ ને વધુ એકવાર નવે ગુણતાં નવનો ધન આવે છે તેમ આગળ એક એક ગુણાકાર એજ રીતે વધારતાં નવની ચતુર્ઘાત, નવની પંચઘાત, નવની ષષઘાત એમ થાય છે; અને આ ઘાત દર્શાવનારો આંકડો માથે મૂકાય છે એ વાત તમને કદાચ ખબર હશે.

હવે જરા વિચારો કે આ નવની નવઘાત કેવડીક હશે. જરા કાગળ પેન્સીલ લઈને બેસજો અને બરાબર ગુણાકાર કરજો.

સાહેબ મહેરબાન ! નવની નવઘાત એટલે (૬X૬X૬ X૬X૬X૬X૬X૬X૬) ૩૮૭૪૨૦૪૮૬ થઈ. કેમ, તમારા ગુણાકારો શું બતાવે છે ?

૬૬૬ માંથી ૬૬ જ આટલા થયા. એટલે ૬૬૬ની રકમ તો આમ આવે: ૬૩૮૭૪૨૦૪૮૬ એટલે કે નવને પોતાથી આટલી બધી વાર (ઠટ કરોડથીય વધુવાર) ગુણીએ ત્યારે એ રકમ આપણને મળે !

બોલો, ત્રણ આંકડાથી બતાવાતી આ રકમ કેવી ગજબ છે !

પણ એનું રાક્ષસીપણું હજી તમને નહિ સમજાયું હોય. દયો, જરા તે પણ સમજી દયો. ધારો કે તમે છો ચૌદ વરસના. આજેજ તમારી વરસગાંઠ. આજથી આ ગુણાકારો કરવાનું તમે શરૂ કર્યું. રોજ દશ કલાક એ તોફાન કરો છો. એ દશ કલાક દરમિયાન તો થુંકવા પણ નથી ઉઠતા. એમ છતાં આ રકમ કાઢવાના ગુણાકાર કરતાં કરતાં તમે ખુફા થઈ જશો. તમને પળીયાંયે આવી જાય. કંઈ નહિ તો તમે ૪૨ વરસના તો થશોજ.

ને આ ગુણાકારો કરવાને માટે કાગળ કેવડો જોઈએ તે જાણો છો ? ફક્ત એક હાથર ને પચાસ માઈલ લાંબો; વધારે નહિ ! મુંબાઈથી ઠેઠ કલકત્તા સુધી પહોંચે એવું ટીપણુંજ સમજી દયોને !

કેમ, થાય છે મરજી ? જરા અજમાવી તો જોજો, ને ખુફા થાવ ને એ રકમ મેળવો ત્યારે બોલશો કેવી રીતે ?

પરમેશ્વરની ચોટલીથી તે પગ સુધી, બીજું શું ?

૭૨ તરૈહવાર કાયદા

જુદા જુદા દેશોમાં તરૈહવાર કાયદા નજરે પડે છે. અમેરિકામાં ન્યુ જરસી નામે એક રાજ્ય છે. તેનો કાયદો એવો છે કે રાત્રે આઠ વાગ્યા પછી જો કૂતરું ભસે તો તેના માલિકને ૪ શિલિંગ (લગભગ રા. રૂપિયા) નો દંડ કરવામાં આવે છે. ઘણે ઠેકાણે દિવસના ભાગમાં શેતરંજી કે સાવરણી કે કપડાંની ધૂળ બારીએથી ખંખેરવા માટે દંડ કરવામાં આવે છે. જર્મનીમાં એવો કાયદો ઘણા શહેરમાં

છે કે કચરામાંથી કાગળો, કાદવ, રાખ વગેરે જુદું જુદું કરીને રાખવું પડે છે ને પછી તે રાજ તરફના માણસો લઈ જાય છે. એ રીતે જુદું ન પાડ્યું હોય તો સજા થાય. કેટલેક ઠેકાણે એવો કાયદો છે કે છોકરાંએને ભેગાં—એકજ ટુંડીમાં નહવડાવવા નહિ. નહિ તો દંડ થાય. આ બધા કાયદા લોકોનાં સુખસગવડ અને તન્દુરસ્તી ખાતરજ કરેલા છે. લોસ એન્જેલિસમાં ૧૬ વરસની નીચેની ઉમ્મરનું માણસ તપકીર સુધે તો તે પણ ગુન્હો ગણાય છે.

૭૩ દુદરતની કારીગરી

જવા ને સુમાત્રાનું નામ કોણે નથી સાંભળ્યું? આ ટાપુએ પર પહેલાં હિન્દુસ્તાનના રાજાઓની હકુમત હતી એવી શોધ થઈ છે. ત્યાં હિન્દુ દેવોનાં દહેરાં પણ મળી આવે છે. મહાભારત વગેરેનાં ચિત્રો પણ જોવામાં આવે છે. ઘણા મુસાફરોએ આ વાતની ખાતરી કરેલી છે. સુમાત્રામાં એક જાતનું પુલ થાય છે તે નવાઈ જેવું છે. તેની એક એક પાંખડી છ-છ હાથથી ચે વધારે લાંબી હોય છે. દુનિયામાં એવડું મોટું પુલ બીજે કોઈ પણ સ્થળે થતું નજરે પડ્યું નથી. સૌથી મોટું કુલ એજ ગણાય છે. એને પુલરાણી કહીએ તોય ચાલે !

૭૪ ભેંસ બિચારી ખાપડી-

ભેંસને આપણે ભલા જાનવર તરીકે લેખીએ છીએ. બનતાં સુધી એ કોઈને કનડે કે દુઃખ દે નહિ. પણ જંગલી

લેંસનો ખ્યાલ પાળેલી લેંસ પરથી નજ આવે. જંગલની લેંસ ભારે લયાનક પ્રાણી છે. એ સિંહ કે વાઘ સાથે પણ લડી શકે છે. જ્યારે જંગલી લેંસ ઉકળે ત્યારે ગમે તેવું ફાડીખાઉં જનવર પણ એની સામે ન ટકી શકે. આમ છતાં એ જંગલી લેંસ માંસ પણ નથી ખાતી; ફળકુલ અનાજ જ ખાય છે. આફ્રિકાની જંગલી લેંસ બહુજ લયંકર મનાય છે. ત્યાં કોઈ કોઈ વાર ઘણી લેંસો એકઠી થઈ ટોળા રૂપે કોઈ ગામડા પર ઘસી જાય છે અને આખું ગામ ખેદાન મેદાન કરી તોફાન મચાવી ભાગી જાય છે.

જવાબો

હરિદ્વાર, કરાંચી (રાંચી); વછનાગ (દવા) નાગચંપો (પુલ) નાગર (જાતિ) નાગકેસર (દવા) નાગ (બંગાળા તરફ અટક છે); વીસનગર, સિંધુ, બેલગામ; અજમે, મહમદબેગડો, દાળ, વાઘ, દરાજ (શહેર નીકળે અમદાવાદ); તજ, કરમ (બધાના કપાળમાં કરમ એટલે નસીબ લખાયલું છે એમ કહેવાય છે ને કરમ કીડો છે), કુસુમ-સુમન (કુસુમમાંથી કુ કાપી ન ઉમેર્યો એટલે સુમન થાય. ખંતેનો અર્થ કુલ છે.) રસ, (રસ કેરીનો હોય ને રસ રોગ છે) રસ્તો, તારો (આકાશમાંનો તારો અને તરવાનું જાણનાર પણ તારો); ઇડર, તેહરિ, કઠોર, નાર, કટક, તાંબેર.

૭૫ નાટકનું મૂળ

ગુજરાતમાં નાટકો હુમણાં ઘણાંજ થોડા વરસથી

ચાલુ થયાં છે. આશરે પોણેસો વરસ થયાં હશે. તે પહેલાં દક્ષિણીઓની નાટક મંડળીઓ! ખેલો. ભજવવા ગુજરાતમાં આવતી અને ભજવી જતી. આપણે ત્યાં માત્ર ભવાઈઓ ભજવાતી. આ ભવાઈઓ હજુ જે ગામડાંઓમાં ક્યાંક ક્યાંક ભજવાય છે. પણ તેમાં દેખાવનું કંઈ ઠામ ઠેકાણું નથી હોતું અને ભાષા બહુ ગંદી હોય છે. એ ભજવનારા અભણ જેવાજ હોય છે.

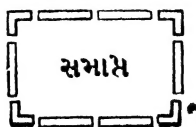
૭૬ ખરી ફરજ

માધવરાવ પેશવાનું નામ તમે ઇતિહાસમાં વાંચ્યું હશે. એની એક વાત છે. પૂનામાં એક કોઈ શાસ્ત્રી આવ્યો. તેણે ભાષણ કર્યું કે નિત્ય કર્મ દરેક માણસે સંપૂર્ણ રીતે કરવું જોઈએ. આ વાત માધવરાવને ગળે ઉતરી. પછી થોડે દહાડે રામશાસ્ત્રી પ્રભુણે નામના રાજ્યના ન્યાયાધીશ પેશવાને મળવા આવ્યા. નોકરે કહ્યું કે શ્રીમંત તો જપ કરતા બેઠા છે. રામશાસ્ત્રી અંદર દોડી ગયા; અને પેશવાના જપતપમાં ખલેલ નાંખી. પ્રભુણેનું માન એટલું બધું હતું કે એને એમ કરવાનો હક હતો. રામશાસ્ત્રીએ જણાવ્યું કે મહારાજ, તમે આ શું માંડ્યું છે? તમે ગ્રાહ્ય બરા, પણ હમણાં તો તમે રાજ કરો છો—ક્ષત્રિય છો. તમે અડધો દહાડો—પહોરના પહોર જપતપ કર્યા કરશો તો પછી રૈયતની દાદ કોણ સાંભળશે? તમારે તપ કરવું હોય તો ચાલો ને, આપણે બંને કાશી જઈએ. ત્યાં હું તમને તપ કેમ કરવું તે શિખવીશ. બાકી અત્યારે તો તમને એ

નહિ કરવા દઉં. માધવરાવ પેશવાને ગળે વાત ઉતરી ગઈ અને તે દિવસથી એણે પોતાની એ ટેવ છોડી રાજકાજમાં વધારે ધ્યાન આપવા માંડ્યું. રામશાસ્ત્રી પ્રભુણે ઘણા પ્રભાવ-શાળી પુરૂષ થઈ ગયા. તેમની ઘણી વાતો જાણવા જેવી છે.

૭૭ સિનેમાની ફિલ્મો

સિનેમાની શોધ પાકે પાચે તો એડીસને કરી; પણ તે પહેલાં ઘણાકોએ એ માટે ખટપટ કરેલી. એવાઓમાં મુઈ બ્રીજ (Muy Bridge) નું નામ ખાસ જાણવા જેવું છે. ફક્ત સાધારણ છબી પાડવાનો કેમેરા નીકળ્યા પછી જીવતા ખનાવોની છબી પાડવાનું એને સૂઝ્યું. એણે એવું કયું કે પચ્ચીસેક કેમેરા તૈયાર કર્યાં. ઘોડ દોડના મેદાન પર ગયો ત્યાં તે બધા કેમેરા હારખંધ ગોઠવ્યા ને કરામત એવી કરી કે ઘોડો જેમ દોડતો જાય તેમ તેની ઠેસ લાગવાથી એક દોરી ખસી જાય. તે દોરી કેમેરાની ચાંપ સાથે વળગાડેલી હોય એટલે ચાંપ ફૂટતાં છબી પડી જાય. આવી રીતે એણે ઘોડાની દોડની લાગલાગટ રપ છબી લીધી. પણ પછી એને થયું કે આ ખટપટ તો ભારે પડી જાય, ને ફાવે નહિ. પછી એકજ કેમેરામાં એવી રીતે અનેક છબીઓ લેવાય એવી ગોઠવણ કરવાની ખટપટ તે લાગ્યો અને અત્યારે એવાજ કેમેરા વડે સિનેમાની ફિલ્મો બને છે.

નવા યુગનાં રમકડાં

સેટ ૧ લો

૧ ટોલ્સ્ટોયની ત્રણ વાતો	૦-૫-૦	૨૬ અધિડાનું રાજ	૦-૧-૦
૨ બકુલ	૦-૬-૦	૨૭ રમકડાંની કુકાન	૦-૧-૦
૩ બિરબલનો બન્ધુ	૦-૮-૦	૨૮ બકુલ જમરૂબ	૦-૧-૦
૪ મુરખરાજ (ટોલ્સ્ટોય)	૦-૮-૦	૨૯ મકનો મસ્તાનો	૦-૧-૬
૫ નીલમ	૦-૬-૦	૩૦ બંગાળી બિરબલ	૦-૬-૦
૬ ભીષ્મ અને યુધિષ્ઠિર	૦-૪-૦	કુલ ૮-૦-૬ ને બદલે આખો સટ	
૭ બાળવિહાર (૧)	૦-૧૨-૦	લેનારને જા રા.માં ફેન્સી બાઈસ સાથે	
૮ જયબજરંગ	૦-૬-૦	પાર્ટેજ ૩૧ ૧૧. સ્ટેશનવાળા ગામે	
૯ વાંચનું વન	૦-૪-૦	રેલ્વે પાર્સલ સરવું પડે.	
૧૦ બકુલ દ્વાર	૦-૪-૦	સેટ બીજો:	
૧૧ બરફીપુરી	૦-૪-૦	૧ બલબલમણિ	૦)-
૧૨ સોનાકુમારી	૦-૪-૦	૨ સવાકાની આપવીતી	૦)-
૧૩ તોફાની ડીકુડો	૦-૬-૦	૩ ખોટી ખોટી વાતો	૦૧
૧૪ ક્યુબર	૦-૮-૦	૪ સિપાઈકાફા	૦)ખા
૧૫ દુપસળી	૦-૪-૦	૫ મધપૂડો	૦૧૧
૧૬ બાળવિહાર (૨)	૦-૬-૦	૬ કાલસાકાકા	૦૧
૧૭ મોતીના કાણા	૦-૫-૦	નવી ચોપડીઓ તૈયાર થાય છે.	
૧૮ એક હતો કૂતરો—	૦-૪-૦	મોટા બાળકો-કુમારો માટે	
૧૯ ફેરીનાં બજારાં	૦-૩-૦	બલિદાન	૦૧
૨૦ નવનીત	૦-૩-૦	બહાડનો બેઠ	૩૧
૨૧ મેઘધનુષ	૦-૪-૦	પારસમણિ	૨)
૨૨ મિયાઈ	૦-૧-૦	ગીતાંજલિ	૧૧
૨૩ હાથી ધમધમ ચાલે	૦-૧-૦	પાંડવગુપ્તનિવાસ	૦૧૧
૨૪ બાળ ડાયરી	૦-૩-૦	ખાંચણા	૦૧
૨૫ ચોપખાંની ચતુરાઈ	૦-૪-૦	નીતિધર્મ	૦૧

ગાંડોવ

